

bouw der bevolking naar den leeftijd, de hoogste kanker-sterfte zou moeten hebben, ook inderdaad de hoogste heeft, mag m. i. worden afgeleid, dat de opbouw der bevolking naar den leeftijd een groote rol speelt bij de verschillen, welke zich in zake de kanker-sterfte tusschen de verschillende provinciën openbaren.

Evenwel de verschillen tusschen de door mij berekende kanker-sterfte en die, welke zich in werkelijkheid heeft voorgedaan, wet-tigen het vermoeden, dat nog andere factoren in het spel zijn.

Met het oog op deze verschillen dient er op gewezen, dat de sterfte in eene provincie niet alleen afhankelijk is van natuurlijke omstandigheden maar ook van de willekeurige concentratie van invalide persoonlijkheden van elders in die bepaalde provincie. Men kan zich hiervan gemakkelijk overtuigen door een enkelen blik op de kaart, welke door het Centraal bureau voor de statistiek — ook in 1911 — is gepubliceerd in zake de sterfte aan tuberculose; tal van gemeenten steken op die kaart tegen de naburige gemeenten af door een donkere tint, welke wijst op eene hoogere tuberculose-sterfte.

Wie nu op het terrein van de verpleging geen vreemdeling is zal terstond ontwaren, dat in meerdere van die gemeenten groote krankzinnigengestichten of analoge verplegingsinrichtingen zijn gevestigd, welke waarschijnlijk aansprakelijk zijn voor die hoogere sterfte aan tuberculose. Zoolang dus niet het tegendeel is aangetoond mag worden vermoed, dat op tal van plaatsen de verschillen in sterfte niet te wijten zijn aan eene grootere zwakheid van hen, die ter plaatse geboren en getogen zijn, maar aan invalide elementen, die ter verpleging, sequestratie of anderszins op het terrein van die gemeenten zijn gebracht.

Iets analoogs vindt men bij de statistiek der blinden en doofstommen; enkele gemeenten en provinciën zijn bijzonder daarmee bedeed wegens het voorkomen van verplegings- of opvoedingsinrichtingen voor deze invaliden op haar terrein.

Uit een en ander blijkt hoe voorzichtig men moet zijn met totaalcijfers en daaraan ontleende verhoudingscijfers.

Hetgeen hier boven uit mijn onderzoek is gebleken stelt ons voor de vraag waaraan de verschillen in opbouw der bevolking naar den leeftijd — tusschen de verschillende provinciën — te wijten zijn. Het ligt voor de hand om hier te denken eenerzijds aan den invloed van hygiënische maatregelen, anderzijds aan ver-